
Postmoderni ja teksti — kulttuurintutkijan lyömäaseet

Marjo Kylmänen

Yhdysvaltalaiskirjailija Saul Bellowin romaanin *Yhä useamman sydän pettää* (1987) suomennoksen takakannesta voi lukea seuraavaa: ”*Yhä useamman sydän pettää* ei niinkään ole romaani kuin postmodernin ajan rakkauden anatomia [—]”¹. Postmodernin käsite on liitetty myös sellaisiin kulttuurituotteisiin kuin *Twin Peaks*-televisiosarja² ja Andy Warholin maalaus *Diamond Dust Shoes*³. Lisäksi Simo Frangenin ja Pasi Heikuran hulvaton, sanojen merkityksillä pelehtivä runokokoelma *Retki-Dikter* (1991) on nähty peräti *ultramodernina* tekstinä, joka ”vastaa myöhäismodernin kulttuurin rapautumisen [?] asettamaan haasteeseen”⁴.

Postmodernin käsitettä käytetään luonnehtimaan asioita, ilmiöitä ja tekstejä, joilla ei tunnu olevan mitään yhteistä. Postmoderni on kuin tarra, joka voidaan liimata erilaisiin tuotteisiin — sen käyttöä ei tarvitse perustella. Törmätesään postmodernin käsitteeseen milloin missäkin ei voi olla kysymättä mielessään: Onko tämän muotikäsitteen käyttö pelkkä myyntitikikka? (Mitä kaikkea myydään postmodernilla?) Kuinka usein on kyse postmodernin käsitteellä brassailevan kriitikon halusta osoittaa sivistyneisyytensä ja tiedollinen ylemmyytensä rivilukijoiden edessä? Ja lopulta: onko koko käsite kärsinyt

täydellisen inflaation?

Ainoa mielekkäältä vaikuttava tapa puhua postmodernista näyttäisi olevan sellainen, että puhuja joka kerta erikseen mainitsee, *kenen* niminomaisen teoreetikon tarkoittamassa mielessä kulloinkin käsitettä käyttää. Silloinkin tosin riittää riitelemistä siinä, onko käyttäjä tulkinnut postmodernin oppi-isänsä aivoituksia oikein vai väärin.

Postmoderni taide Lyotardilla

Kuten useissa aihetta käsittelevissä kirjoituksissa todetaan⁵, koko postmodernikeskustelu on rannaton meri, jossa jonkinlaista kurssia hakeva lukija saa havaita seilaavansa eksoyksissä myrskyisellä ulapalla. Koska pyrin kuitenkin tässä esityksessä löytämään jonkinlaisen kurssin — jonka oikeellisuudesta tai virheellisyydestä on tietysti tässä yhteydessä mahdotonta sanoa yhtään mitään — rajaan tarkasteluni lähinnä postmodernia taidetta koskevaan keskusteluun.

Algerialaissyntyinen, sittemmin ranskalaistunut filosofi Jean-François Lyotard (s. 1924) liittyy keskeisesti postmodernista käytävään filosofiseen keskusteluun. Hänen mukaansa postmoderni viittaa kulttuurin tilaan niiden suurten

muutosten jälkeen, jotka ovat 1800-luvun lopulta lähtien muokanneet tieteen, kirjallisuuden ja taiteiden pelisääntöjä⁶. Lyotard liittyy postmodernin käsitteeseen monenlaisia määreitä. Yleisenä lähtökohtana on kuitenkin se, että nk.valistusfilosofiasta polveutuva moderni on nyt ohi. Elämme postmodernissa yhteiskunnassa, jossa ei enää uskota ”suuriin kertomuksiin”, kuten modernin tieteen kertomukseen edistyksistä ja onnellisen elämän lupauksesta, kristinuskon kertomukseen pelastuksesta ja kuolemanjälkeisestä elämästä, ja marxilaiseen kertomukseen vallankumouksen voitosta⁷. Lisäksi usko kaikille yhteiseen kieleen ja subjektin yhtenäisyyteen on kadonnut⁸.

Lyotardille postmoderni on siis yhtäältä illuusioiden kulttuurin tila, jolla on selvä paikka historiassa. Toisaalta taideoteoreettisten kannottojensa yhteydessä Lyotard on esittänyt näkemyksiä, jotka hämärtävät edellistä postmodernin määrittelyä⁹:

Postmodernia on se mikä modernissa viittaa itse esityksessä siihen mitä ei voi esittää; se mikä kieltäytyy oikeiden muotojen lohdulta, maun konsensukselta joka sallisi [—] yhteisen hyväksymisen, se mikä etsii uusia esitysmuotoja, ei nauttiakseen niistä vaan tehdäkseen selvemmin aistittavaksi että on olemassa sitä mitä ei voi esittää.¹⁰

Tämä määrittely on selvässä ristiriidassa edellä esitetyn kanssa: tässä postmoderni onkin *modernin piirre*, joka tulisi ymmärtää paradoksin avulla eräänlaisena menneen (modo) futuurina (post). Lyotard voi lukea jopa Montaignen esseen postmodernina tekstinä. Äsken postmoderni nähtiin siis kulttuurin ja taiteen tilana, joka syntyi 1800-luvulla tapahtuneiden mullistusten jälkeen; nyt kyse onkin jonkinlaisesta (ajattomasta?) taiteen *kapinallisuudesta* ja *vallankumouksellisuudesta*, sääntöjen rikkomisesta.¹¹

Yleisö sopeutuu vähitellen taiteellisiin kokemuksiin, ja kesyyttää ne säännöillä. Siksi Lyotard näkee nykytaiteen keskeisenä tehtävänä ky-

syä yhä uudelleen: Mikä on taidetta? Onko tämänkin vielä taidetta? Vain siten taide voi rikkoa sääntöjä ja rajoja.

Toisaalta Lyotard paheksuu taidekeskusteluissa postmoderni(smi)ksi kutsuttua eklektismiä (kitsch) ’transavantgardismin’ nimisenä, joka pyrkii mieluummin hylkäämään avantgarden rajoja rikkovan tradition kuin hyökkäämään päin taiteen rajoja.¹²

Lyotardia kiehtoo kaikkea ilmaisua pakenevan ajatuksen idea. Hänen mukaansa postmodernin taiteen vastarinta *ajan hallittavuutta* kohtaan lähtee *nykyhetken tavoittamattomuudesta*: nykyhetkeä ei voi esittää nyt, esittäminen tapahtuu aina jo seuraavassa hetkessä — siksi ’puhtaan’ tapahtumisen ilmaiseminen on mahdotonta. Postmoderni taide uhmaa rajoja, se pyrkii sanomaan sanomattoman. Paras osa nykytaidetta on filosofiaa marginaalissa, vastarintaa ja kapinaa *vaiilla emansipaatiopyrkimyksiä*, jotka moderni osoitti illuusioiksi.¹³

Monet muut postmodernin teoreetikot ovat kritisoineet Lyotardia siitä, että hän sitoutuu lopulta kuitenkin valistuksen projektiin. Lyotardin mukaan taiteen ei tule muuttua tavaraksi markkinoilla, päinvastoin, se voi rajoja rikkomalla ja kuvia kaatamalla herättää vastaanottajansa, saada heidät reagoimaan. Lyotardille postmoderni taide on romanttissävyyistä kapinaa, loputtomia eroja — ja pohjimmiltaan pyrkimystä oikeudenmukaisuuteen. Lyotardia on kritisoitu myös avantgardistisen taiteen suosimisesta esimerkiksi realismin kustannuksella. Lyotardille postmoderni taide on avantgardea — silloin kun se ei ole postmoderni(smi)a eli ’transavantgardea’.¹⁴

Kuitenkin postmoderni ymmärretään varsinkin yleisesti eri taiteenalojen sisäisenä, yhtenä rajattuna *tyylinä* muiden modernien suuntausten (kuten funktionalismin tai surrealismien) rinnalla. Monet postmodernia käsittelevät yleisesitykset¹⁵ liittyvät postmoderniin kulttuurin tilaan seuraavia määreitä: syvyyden häviäminen ja pin-

nan korostuminen sekä korkean ja matalan kulttuurin, avantgarden ja kitschin, tavarain ja taiteen välisten rajojen kaatuminen. Lisäksi alkuperäinen ja aito korvautuvat pastissilla ja parodialla, lainauksilla ja jäljennöksillä. Lisäksi usein mainittuja postmodernin tunnuksia ovat fragmentaarisuus ja historian korvautuminen ikuisella nykyhetkellä, asioiden korvautuminen speaktaakkeleilla, sekä maailman näkeminen joukkona erilaisia diskursseja ja tekstejä.

Näiden luonnehdintojen valossa aluksi esittämäni kysymys siitä, onko postmodernin käsite kärsinyt inflaation, tuntuu lähinnä naiivilta ja naurettavalta. Jos aitoutta ja alkuperää, totta ja oikeaa, ei ole, kuinka sitten voisi olla jokin yksiselitteinen postmodernin käsite. Kyse on pikemminkin jostain Derridan epäkäsitteiden kaltaisesta, prosessinomaisesta ilmiöstä, jota ei voi vangita yhteen, yksiselitteiseen määritelmään.

Postmoderni ja teksti

'Lyotardilaisen' postmodernin ja 'barthesilaisen' tekstin käsitteet muistuttavat toisiaan melkoisesti. Roland Barthes¹⁶ teki aikoinaan eron teoksen ja tekstin välille, ja väitti, että teos on jotakin loppuunluettavaa, uusilta ja innovatiivisilta luennoilta suljettua ja kirjastojen hyllyillä pölytyvä — kun taas teksti on jotakin prosessinomaista, avointa, yhä uusia merkityksiä tuottavaa; kuin verkko tai kudos, jonka sidoslangoissa risteilemällä voi löytää mitä moninaisimpia merkitysten kombinaatioita. Sekä verkkomaisen, *tekstuaalisen* tekstin että (Lyotardin) postmodernin taiteen merkityksiä on mahdotonta hallita ja kontrolloida. Esimerkiksi teoksessa *Mythologies* (jo 1957) Barthes analysoi tekstien tavoin erilaisia kulutuksen ja tavar aestetiikan ilmiöitä. Etenkin nk. jälkistrukturalistisesti suuntautunut tutkimus keskittyy paljolti juuri tekstin käsitteen ympärille ja eri ilmiöiden "tekstuaalisuuksien" tutkimiseen.

Tekstin käsitteeseen liitettyllä avoimuudella ja prosessinomaisuudella on muitakin yhtymäkohtia postmodernin käsitteeseen. Yhtäältä tutkijat, jotka katsovat tietyn tekstin tekstuaalisuuden ja avoimuuden jonkinlaiseksi yhteiskunnalliseksi kapinallisuudeksi (koska pitävät muunlaista yhteiskunnallista kapinointia lähinnä sitoutumisena yhden totuuden metafysiikkaan¹⁷) vertautuvat postmodernin teoretikkoihin — kuten Lyotardiin — siinä, että myös nämä antavat postmodernille/avantgardistiselle taiteelle tietynlaisen "tajuntaa laajentavan" roolin ja pitävät sitä tämän vuoksi jotenkin yhteiskunnallisesti kapinallisena. Esimerkiksi ranskalainen Julia Kristeva¹⁸ on lukenut eräiden avantgardistirunoilijoiden tekstejä feminiinisinä teksteinä; Kristevan avantgarden käsitteeseen liittämä vallankumouksellisuus on selvästi sukua Lyotardin postmodernin/avantgarden käsitteelle.¹⁹

Teksteinä tutkitaan siis mitä moninaisempia inhimillisen merkityksenannon ilmentymiä — ei siis ainoastaan konkreettisia tekstejä. Tämän suuntaista tutkimusta on kutsuttu myös nimellä kulttuurintutkimus tai diskurssien tutkimus. Viime vuosina on voinut ilolla havaita, että myös kirjallisuudentutkimus on alkanut avautua tähän suuntaan. On tutkittu kioskikirjallisuutta, kauhu- kirjallisuutta ja romantiikkaa — ja vähitellen myös muita nk. populaarikulttuurin muotoja.

Trash-estetiikka ja tutkijan professionaalisuus

Juuri populaarikulttuurin tutkimuksen nousu kirjallisuudentutkimuksen samoin kuin viestinnän tutkimuksen keskeiseksi kohteeksi ei mielestäni ole kuitenkaan täysin ongelmatonta. Tarkoitan nyt lieveilmiötä, jonka nousun on aikaansaanut yhtäältä juuri postmodernin teorioille perustuva näkemys kaikenlaisen merkityksenannon samanarvoisuudesta ja toisaalta ajatus miltei minkä tahansa ilmiön lukemisesta polyseemise-

na tekstinä — nimittäin kaikenlaisen roskan, 'trashin', estetisoimista ja pyhittämistä kulttuurintutkimuksen ja postmodernin nimissä. Tämän trash-estetiikan puolestapuhujat kutsuvat tutkimustaan ja tutkimuskohteitaan marginaalisiksi ja väittävät nk.vallitsevan, korkeakulttuuriin keskittyneen tutkimuksen edustavan keskiluokkaista ja tasapäästäväää moraalial²⁰. Väitän kuitenkin, ettei roskan estetiikka ole enää mikään marginaali-ilmiö, vaan jopa niin kutsutun valtakulttuurin innokkaasti hyväksymä ilmiö.

Kari Salminen kirjoittaa suosittua *Twin Peaks* tv-sarjaa käsittelevässä artikkelissaan seuraavaa: "Vuonna 1991 kultin ja keskioyön elokuvan estetiikka näyttäisi olevan jo kaikkien ulottuvilla. Vaihtoehtoista on tullut massojen viihdettä. 'Erilaisen', 'huonon' ja 'vaarallisen' viihteen kuluttaminen on muotia. Me olemme kaikki yhdessä erilaisia kun katsomme massoille tehdyn, kulttiobjektina markkinoidun uutuuselokuvan"²¹. Hän toteaa edelleen, että eräiden kultinvälittäjän statuksen saavuttaneiden tutkijoiden harmistuminen roskakulttuuriteiden muuttumisesta massojen suosikeiksi perustuu sille lausumattomalle käsitykselle, että "taiteilijan 'motiivit' ja 'pakkomielteet' ovat arvokkaita vain säästeliäästi käytettyinä ja ns.massojen ulottumattomissa. Tällöin kriitikko on lähettävän geniuksen kanssa samoilla aaltopituuksilla operoiva vastaanottava genius, jolla on yksinoikeus teosten tulkintaan ja tulkinnan tulosten välittämiseen"²².

Populaarikulttuurin tutkimuksessa on usein eräs tekopyhä piirre: kulttuurin erilaisten hierarkioiden murtamisessa näyttää olevan mukana se impisiittinen ajatus, että pyrittäisiin jotenkin murtamaan akateemisen älymystön ja ei-akateemisen maailman välisiä rajoja, ja että tutkimus voisi olla ei-elitististä, ja ehkä antaa jotakin "tavalliselle" viihteen kuluttajalle. Se, että näin ei tapahdu, johtuu yhtäältä siitä, että akateeminen diskurssi (postmoderneineen ja tekstuaalisuusi-

neen) poikkeaa niin suuresti nk. tavallisten ihmisten puheesta, ettei sillä voi olla heille mitään sanottavaa. Toisaalta tutkija, asettautuessaan mukavasti sohvalle *Twin Peaksin* ääreen asettaa itsensä tavallisen viihteen kuluttajan yläpuolelle, ja katsoo sarjaa — tai ainakin väittää katsovansa sitä — metasemioottisesta näkökulmasta; kun taas massaviihteen kuluttaja antautuu naiivisti ja kriitikittömästi Laura Palmerin murhamysteerin viettäväksi.

Tuo naiivi massavihteen kuluttaja saattaa muuten kysyä tyhmiä kysymyksiä, kuten: Miksi *Twin Peaks* mässäilee nuoren tytön raa'alla raiskauksella ja seksuaalimurhalla? Tai: Miksi *Twin Peaks* on kulttisarja, vaikka se on täynnä sovinnimisiä, naisen esineellistämistä ja mystifiointia? Kari Salmisen²³ mukaan *Twin Peaks* on "alleviivatun älyllinen" televisiosarja, ja samalla se on "tyyppiesimerkki 'postmodernista' viihdetuotteesta, joka merkityksellistyy vasta vastaanoton kontekstin mukaan." Jos naispuolinen katsoja kokee sarjan seksistisenä ja ahdistavana, onko vika tällöin katsojassa ja katsojan tiukkapipossa asenteessa, joka "luo" *Twin Peaksin* seksismin? Itse en pitäisi tällaisia kysymyksiä lainkaan irrelevantteina. Mielestäni on kiinnostavaa pohtia kysymystä, miksi moraalisen kannan ottaminen mainitun kaltaisiin asioihin on postmodernille kulttuurintutkijalle mahdotonta. Vastauksia on monia. Yritän seuraavaksi hahmotella joitakin.

Tutkimuksen esteettis-formalistinen paradigma

Aloitan esimerkistä: Jacques Derridasta kirjoittava englantilainen kirjallisuudentutkija Terry Eagleton kritisoi teoksessaan *Literary Theory*²⁴ ankarasti amerikkalaisia dekonstruktionisteja. Hän väittää, että Derridalle dekonstruktio on poliittinen projekti, kun taas amerikkalaistutkijat (kuten Paul de Man ja J.Hillis Miller) ovat epä-

politisoineet käsitteen pelkäksi esteettis-formalistisen tutkimuksen välineeksi. Samoin kuin varhaisempi angloamerikkalainen uskriteikki, myös angloamerikkalainen dekonstruktionismi keskittyy ainoastaan tekstiin ja sen sisäisiin suhteisiin, ja sulkee maailman ulkopuolelleen.

Dekonstruktioita derridalaisessa mielessä voisi nähdäkseni verrata jumalanpilkkaan ja anarkistiseen kuvainkaatamiseen, kun taas amerikkalainen dekonstruktionismi edustaa jonkinlaista jumalanpalvelusliturgiaa ja kuvainpalvontaa — jonka suurimpana huolenaiheena ja väittelyn kohteena on se, mitä Derrida tarkkaan ottaen ”sillä ja sillä siinä ja siinä” teoksessaan sanoi — tai vieläkin todennäköisemmin se, mitä hän *ei* sanonut. Samalla tavoin tekstin- tai kulttuurintutkimus ja postmoderniksi itseään kutsuva tutkimus sortuu usein pelkkään esteettis-formalistiseen tekstien erittelyyn, analyysiin ja luokitteluun — ja jättää ilmiöiden poliittisen puolen täysin huomiotta. Juuri postmodernikeskustelu on — etenkin yhteiskuntatieteissä — kuitenkin nostanut vahvasti esiin politiikan, subjektin ja sivilisaation kritiikin²⁵.

Turkulaisen kirjallisuudentutkija Lea Rojolan²⁶ arvion mukaan formalistiset, lähinnä tutkimuskohteiden muotoon ja struktuuriin keskittyvät tutkimussuunnat ovat suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa saaneet jalansijaa siksi, että uskriteikki näyttää edelleenkin vaikuttavan tutkimuksen taustalla, usein ehkä tiedostamattomasti. Lisäksi strukturalismi tuli maahamme varsin myöhään, ja tämän takia monet muut kerroman teoriat, esimerkiksi lacanilaisesta psykoanalyysistä lähtevät, jäivät vähemmälle huomiolle. Lisäksi suomalaisessa humanistisessa tutkimuksessa ”objektiivinen” tieto on edelleenkin usein asetettu tieteen ihanteeksi. Tästä kertoo esimerkiksi kielellisen tieteellisyyden ja eksaktiuden syvään juurtunut vaatimus sekä jyrkkä tutkijasubjektin ja tutkimusobjektin erottaminen toisistaan.

Kahdella viimeksimainitulla seikalla on varmasti oma vaikutuksensa siihen, että tutkijan on vaikea ottaa eettisesti kantaa. Vaarana on ”subjektiiviseksi” leimautuminen ja viime kädessä oman tieteenalan tieteellisen luonteen kyseenalaistuminen. Nyt kun diskurssien ja merkityksenantoprosessien tutkimus on ”in”, olisi vähintäänkin lapsellista turvautua väitetyn valtatutkimuksen harjoittamaan sisällön suoraviivaiseen tulkintaan — saati sitten jonkin *Twin Peaksin* moraalin kyseenalaistamiseen. Tekstin ”tekstuaalisuutta” tai ”postmoderniutta” tutkiessaan voi käyttää ”uutta” teoreettista sabluunaa, joka tosin muistuttaa erehdyttävästi perinteistä, nykyään syvästi halveksittua uskriteittistä tutkimusotetta.

Historian ja kontekstin merkityksestä

Viime aikoina on alkanut tulla esiin melkoisen voimakasta kritiikkiä postmodernin tietoista historiattomuutta kohtaan. Historia on postmodernisteille usein vailla merkitystä olevia, mykkiä monumentteja ja menneen fragmentteja. Uudempi kulttuurintutkimus on korostanut tutkittavien ilmiöiden historiallisuutta väittämällä, että nykyiset inhimillisen merkityksenannon kategoriat, esimerkiksi kaunokirjallisuus, eivät ole ikuisia, vaan tiettyjen ajattelutavoissa ja kulttuurissa tapahtuneiden muutosten aikaansaamia²⁷. Lisäksi mm. postmoderniin keskusteluun liittyvä subjektin pirstoutumisen ajatus on herättänyt varsin laaja-ajasta keskustelua. Etenkin viimeksimainitussa keskustelussa näkyy selkeästi tietty historiattomuus ja kontekstittomuus.

Esimerkiksi eräät feministitutkijat ovat sitä mieltä, että postmoderni käänne on pakottanut havaitsemaan, ettei naiseus ole mikään yhtenäisen ja yleismaailmallinen kategoria. Tämä on varmasti totta, mutta minun on vaikeaa, ellei mahdotonta hyväksyä eräitä tähän fragmentoitumiskehitykseen liitettyjä näkemyksiä. Eräät feministitutkijat ovat nimittäin esittäneet, että fe-

minismi nykymuodossaan edustaa jonkinlaista totalitarismia, ja että esimerkiksi sosiaalisen sukupuolen (gender) käsite tulisi kokonaan hylätä, koska naiseus on pirstoutunut ja subjekti on kuollut²⁸. Mielestäni tämän suuntaiset näemykset edustavat juuri erälle postmoderneille teorioille tyypillistä historiattomuutta ja kontekstittomuutta. Jos tämä keskustelu jatkuu feminismissä vielä pitkään, voi olla varma, että viimeinenkin poliittisen vaikuttamisen mahdollisuus hukataan. Silloin epäakateeminen kadun ihminen voi oikeutetusti kysyä: "Ai mikä ihmeen feminismi? Eikö se ole jo loppunut?" Samalla kaikkein sovinnisimmat ja patriarkaalisimmat naiseuden kategoriat (ja palkkauksen epätasa-arvo, esimerkiksi) saavat rehoittaa ja lisääntyä kaikessa rauhassa.

Samoin 'trash'- tutkijankin tulisi muistaa, että vaikka esimerkiksi kaunokirjallisuuden käsite olisi kuinka elitistinen, uusi ja suhteellinen tahansa, me elämme tuon käsitteen elinaikana. Toisin sanoen kirjailijat ja lukijat — eivät ainoastaan tutkijat — olettavat tuon kategorian olemassaolevaksi ja elävät, lukevat ja kirjoittavat kirjoja suhteessa tuohon käsitteeseen. Sen sijaan että sanoisimme jyrkästi "Ei" kaikelle korkeakulttuurilta haiskahtavallekin meidän pitäisi todella toimia korkea-matala -erottelun kyseenalaistamiseksi — eikä vain pitää yllä tuota oppositioparia muuttamalla kaikki "populaari" korkeaksi ja elitistiseksi.

Olen ehkä luonut sen vaikutelman, että pidän populaarikulttuurin tutkimusta jotenkin automaattisesti huonona ja kaunokirjallisuudentutkimusta hyvänä asiana. Näin ei kuitenkaan ole. Mielestäni tulisi kuitenkin pohtia tarkkaan, mikä todella järkyttää vanhoja paradigmoja ja kaavoja ja mikä taas ei. Kulttuurintutkijan tulisi pyrkiä välttämään tiettyjen trendien muuttamista uudeksi, jähmeäksi paradigmaksi, jossa vain tietyn näkemisen tavat ovat sallittuja.

Viitteet

1. Kyseessä on romaanin ensimmäinen suomenkielinen painos. Suomenoksen takakannen teksti on *Los Angeles Times Book Review* -lehden kirjallisuustarvostelusta, ja sen kirjoittaja on Leonard Michael
2. Ks. esim. Salminen 1991, s. 25.
3. Jameson 1984/1989, s. 234-238.
4. Helsingin sanomien kriitikko Janne Seppänen kirjoittaa arvostelussaan "Kirjan ultramoderni haaste (1991) Simo Frangenin ja Pasi Heikuran runokokeelmasta myös, että "[k]oelma osoittaa omalla massallaan niin postmodernin romaanin kuin kevyen kertomakirjallisuudenkin paikan." Seppänen jättää "ultramoderninsa" — tyypillisen postmodernin apologetan tapaan — määrittelemättä.
5. Ks. esim. Vainikkala 1991, s.4; Eerikäinen 1991, s. 15.
6. Lyotard 1979/1985, s. 7.
7. Ks. emt.; myös Lyotard 1989.
8. Lyotard 1982/1989, s. 146-147; myös 1979/1985, s. 19-22.
9. Ks. tästä myös Pulkkinen 1989, 140.
10. Lyotard 1982/1989, s. 156.
11. Emt.
12. Emt., s. 148.
13. Emt., s. 150-156.
14. Lyotard käyttää käsitteitä 'postmoderni' ja 'avantgarde' taiteen yhteydessä (ainakin miltei) synonyymisesti. Tämän "käsitteiden yhteenkietoutuneisuuden" Lyotardilla on todennut myös Vainikkala 1991 s. 9.
15. Esim. Connor 1989/1990; Harvey 1989.
16. Barthes 1977/1979, s. 155-164.
17. Ks. esim. Terry Eagletonin analyysia jälkistrukturalistien suhteesta yhteiskunnalliseen vallankäyttöön ja politiikkaan. Eagleton 1983/1989, s. 141-144.
18. Ks. Kristeva 1974/1984.
19. Ks. myös esim. DuPlessis 1985; DeKoven 1983.
20. Sarjakuvatutkija Pekka A. Mannisen (1991, s. 4-8) artikkeli suomalaisesta televisiosta on ehkä triviaalein löytämäni tämäntyyppinen teksti (so. "ikuisest kapinallisen marginaalisuuden" puolesta, "ikuisest porvarillista valtakulttuuria" vastaan).
21. Salminen 1991, s. 20.
22. Emt., s. 22.
23. Emt., s. 25.
24. Eagleton 1983/1989, s. 145-148.
25. Ks. myös Wallgren 1989, s. 37-38.
26. Rojola 1991, s. 84-86.

27. Ks. esim. Eagleton 1983/1989, s. 1-16.
 28. Aihetta käsittelee esim. Bordo 1990, s. 133-156.

Kirjallisuus

- BARTHES, Roland. "From Work to Text". Teoksessa: HEATH, Stephen (ed.). Roland Barthes: Image-Music-Text. Fontana/Collins, s.l. 1979 (alunp. 1977), s. 155-164.
- BELLOW, Saul. Yhä useamman sydän pettää. Suomentanut Jukka Kemppinen. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1987 (alkuteos More Die of Heartbreak 1987).
- BORDO, Susan. "Feminism, Postmodernism and Gender-Scepticism". Teoksessa: NICHOLSON, Linda J. (ed.). Feminism/Postmodernism. Routledge, New York 1990, s. 133-156.
- CONNOR, Steven. Postmodernist Culture. An Introduction to Theories of the Contemporary. Basil Blackwell, Oxford 1990 (alunp. 1989).
- DeKOVEN, Marianne. A Different Language. Gertrude Stein's Experimental Writing. The University of Wisconsin Press, Madison 1983.
- DUPLESSIS, Rachel Blau. Writing beyond the Ending. Narrative Strategies of Twentieth-Century Women Writers. Indiana University Press, Bloomington 1985.
- EAGLETON, Terry. Literary Theory. An Introduction. Basil Blackwell, Oxford 1989 (alunp. 1983).
- EERIKÄINEN, Hannu. "Mitä televisio on? Kohti kulttuurista televisiotutkimusta." Teoksessa: Mikko Lehtonen (toim.). Tutkimuksen tila ja tulevaisuus. Tampereen yliopiston yleisen kirjallisuustieteen julkaisu n:o 24, Tampere 1991.
- HARVEY, David. The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change. Basil Blackwell, Oxford 1989.
- JAMESON, Fredric. "Postmodernismi eli kulttuurin lojikka myöhäiskapitalismissa". Teoksessa: KOTKAVIRTA, Jussi & SIRONEN, Esa (toim.). Moderni/postmoderni. Lähtökohtia keskusteluun. Suom. Erkki Vainikkala et al. Tutkijaliitto, Helsinki 1989.
- (Artikkeli "Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism" ilm. alunp. 1984).
- KRISTEVA, Julia. Revolution in Poetic Language. Kääntänyt Margaret Waller. Columbia University Press, New York 1984. (Alkuteos La révolution du langage poétique 1974.)
- LYOTARD, Jean-François. Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Suomentanut Leevi Lehto. Vastapaino, Tampere 1985. (Alkuteos La condition postmoderne 1979.)
- LYOTARD, Jean-François. "Vastaus kysymykseen: mitä postmoderni on?" Suom. Martti Berger. Teoksessa: KOTKAVIRTA, Jussi & SIRONEN, Esa (toim.). Moderni/postmoderni. Lähtökohtia keskusteluun. Tutkijaliitto, Helsinki 1989. (Artikkeli "Réponse à la question: qu'est-ce que le post moderne?" 1982.)
- LYOTARD, Jean-François. The Lyotard Reader. BENJAMIN, Andrew (ed.). Basil Blackwell, Oxford 1989.
- MANNINEN, Pekka A. "Suomalainen televisio: Kolme kanavaa, jotka katsovat sinua". Kulttuurivihkot 3/1991.
- PULKKINEN, T.:ija. Jean-Francois Lyotardin esittely. Teoksessa Moderni/postmoderni. Lähtökohtia keskusteluun. Tutkijaliitto, Helsinki 1989.
- ROJOLA, Lea. "Kirjailijan ylösnousemus — eli kirjallisuudentutkimuksen paradigmoista". Teoksessa: LEHTONEN, Mikko (toim.). Tutkimuksen tila ja tulevaisuus. Tampereen yliopiston yleisen kirjallisuustieteen julkaisu n:o 24, Tampere 1991.
- SALMINEN, Kari. "Kuka murhasi merkitykset?" Kulttuurivihkot 3/1991.
- SEPPÄNEN, Janne. "Kirjan ultramoderni haaste". Helsingin sanomat 1.8.1991.
- VAINIKKALA, Erkki. "Modernista postmoderniin. Taustaa kirjallisuuden muutokselle ja tutkimuksen paradigmoille". Teoksessa: Tutkimuksen tila ja tulevaisuus. (Ks. edellä)
- WALLGREN, Thomas. "Moderni ja postmoderni käsitteinä ja tapoina kokea aikaa". Teoksessa: HEISKANEN, Pirkko (toim.). Aika ja sen ankaruus. Gaudeamus, Helsinki 1989.